

UDK [316.752:329](497.5)

Primljeno: 13. 4. 2020.

Prihvaćeno: 10. 12. 2020.

Pregledni znanstveni rad

ULOGA VREDNOTA U POLITIČKOM ODREĐENJU STRANAKA I BIRAČA PROMIŠLJANJE NA PRIMJERU IZBORA ZA EUROPSKI PARLAMENT 2019. U REPUBLICI HRVATSKOJ

Predrag HARAMIJA

Zagrebačka škola ekonomije i managementa
Jordanovac 110, 10 000 Zagreb
predrag.haramija@zsem.hr

Sažetak

U radu se razmatra uloga vrednota u političkom određanju stranaka i birača u Hrvatskoj na primjeru izbora za Europski parlament 2019. godine. Daje se pregled političkog određenja, ciljeva i vrednota klubova stranaka u Europskom parlamentu i stranaka u Hrvatskoj koje su osvojile više od 1% glasova u izborima za Europski parlament 2019. godine. Potom se uspoređuju rezultati hrvatskih istraživanja vrednota s rezultatima izbora za Europski parlament po regijama u Hrvatskoj. Dolazi se do spoznaje da se klubovi stranaka u Europskom parlamentu i stranke u Hrvatskoj na sličan način politički određuju po vrednotama koje deklariraju. Uočene su i podudarnosti koje ukazuju na vjerojatnost da se odluka birača na izborima državne razine temelji na istovjetnosti vrednota do kojih birači drže i vrednota koje stranke i kandidati zastupaju.

Ključne riječi: vrednote, vrijednosti, svjetonazor, političko određenje, birači, političke stranke.

Uvod

Vrednote (i/ili vrijednosti) kao skup općih uvjerenja i stavova o tome što je ispravno, dobro ili poželjno u mnogo čemu određuju čovjeka i društvo. One su svojevrsan duhovni motivacijski čimbenik ljudskog ponašanja te »glavne usmjeriteljice djelovanja«¹. Vrednote su »osmišljene u samima sebi te, kao ta-

¹ Talcott PARSONS, *The Early Essays*, Charles CAMIC (ur.), Chicago – London, 1991.,163.

kve, tvore svrhu i motiv ljudskog djelovanja»². Mnoštvo je definicija vrednota, no gotovo sve sadrže tvrdnju o tome da su one ideje ili vjerovanja (a) o određenim poželjnim ciljevima ili ponašanjima (b) koja nadilaze specifične situacije (c), usmjeravaju izbor ili procjenu ponašanja i događaja (d) te sadrže hijerarhijsku strukturu s obzirom na njihovu relativnu važnost za pojedinca (e).³

Vrednote su i predmet sustavnih znanstvenih istraživanja. Od 1981. godine u nizu europskih država provodi se projekt *European Values Study* (EVS). Taj međunarodni znanstvenoistraživački projekt istražuje i analizira temeljne čovjekove vrednote glede njegova osobnog, ali i društvenog života, prateći istodobno njihovo (ne)prihvatanje kao i moguću transformaciju pojedinih vrednota i nastajanje nekih novih. Provedeno je pet valova istraživanja (1981, 1990, 1999, 2008 i 2017) u kojima se propituju religija i moral-etika, brak i obitelj, posao (rad) i slobodno vrijeme, demokracija i politika, seksualnost, odnos spolova, uloga žene u društvu, obrazovanje, solidarnost, pravednost i socijalna osjetljivost, povjerenje prema ljudima i institucijama.⁴ I Hrvatska se 1998. godine uključila u EVS projekt preko Katoličkoga bogoslovnog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu. Voditelj, odnosno direktor, projekta za Hrvatsku je prof. dr. sc. Josip Baloban. Hrvatska su istraživanja provedena u trima valovima (1999., 2008. i 2017.) a rezultati su im prikazani u četiri knjige⁵ i više od stotinu znanstvenih radova na hrvatskom i na stranim jezicima. Spoznajama tih istraživanja koristimo se u ovom radu na način da ih želimo, u mogućoj nam mjeri, usporediti s rezultatima i analizama izbora u Hrvatskoj.

U ovom radu promišljamo ulogu vrednota u političkom određenju stranaka i birača. Napravili smo pregled političkog određenja, ciljeva i vrijednosti grupacija, odnosno klubova stranaka u Europskom parlamentu i stranaka u

² Usp. Špiro MARASOVIĆ, *Život uživo – kako i zašto*, u: FRANJEVAČKI INSTITUT ZA KULTURU MIRA, *Odgovornost za život*, Split, 2000., 46-47 (45-62) (17. VI. 2015.), na: <http://franjevacki-institut.hr/sadrzaj/pdf/2015-06-17-13-36-9566-.pdf> (22. IX. 2019.). Marasović upozorava da bismo trebali razlikovati vrednote od vrijednosti »koje po sebi nisu cilj, nego sredstvo za postizanje nekoga cilja, što će reći da je njihova uloga u ljudskom životu čisto instrumentalna«.

³ Usp. Shalom H. SCHWARTZ – Wolfgang BILSKY, *Toward a Theory of the Universal Content and Structure of Values: Extensions and Cross-cultural Replications*, u: *Journal of Personality and Social Psychology*, 53 (1990.) 3, 550-562.

⁴ Usp. Josip BALOBAN, *Predgovor. Dva desetljeća projekta European Values Study (EVS) u Hrvatskoj*, u: *Bogoslovska smotra*, 89 (2019.) 2, 214-216.

⁵ Josip BALOBAN (ur.), *U potrazi za identitetom. Komparativna studija vrednota: Hrvatska i Europa*, Zagreb, 2005.; Josip BALOBAN (ur.), *In search of identity. A comparative study of values: Croatia and Europe*, Zagreb, 2005.; Josip BALOBAN – Krunoslav NIKODEM – Siniša ZRINŠČAK, *Vrednote u Hrvatskoj i u Europi*, Zagreb, 2014.; Josip BALOBAN – Gordan ČRPIĆ – Josip JEŽOVITA, *Vrednote u Hrvatskoj od 1999. do 2018.*, Zagreb, 2019.

Hrvatskoj koje su osvojile više od 1% glasova u izborima za Europski parlament 2019. (poglavlje 1.) Navedeni pregled kao i novija politološka istraživanja ukazuju da se političke stranke u Europi i Hrvatskoj danas sve rjeđe određuju po društvenim slojevima koje zastupaju, a sve češće po vrednotama koje deklariraju. Slijedom toga mogli bismo postaviti hipotezu da se i odluka birača na izborima državne razine u velikoj mjeri temelji na podudarnosti vrednota do kojih birači drže i vrednota koje stranke i kandidati zastupaju. Iako u prilog takve hipoteze govore zaključci nekih novijih radova o ponašanju birača te podudarnosti koje možemo uočiti usporedimo li rezultate izbora za Europski parlament (i ostalih izbora državne razine) po regijama u Hrvatskoj sa spoznajama hrvatskih istraživanja vrednota (poglavlje 2), držimo da njezino dokazivanje u hrvatskim okvirima traži posebno istraživanje na vrlo velikom uzorku ispitanika, a najsigurnije rezultate dalo bi uvrštavanje odgovarajućih pitanja u tzv. izlazne ankete.⁶

1. Uloga vrednota u političkom određenju stranaka u Hrvatskoj i Europskoj uniji

Najpoznatija podjela političkih opcija je ona na lijevo i desno. Često se navodi da ta podjela izvorno potječe od rasporeda sjedenja u Francuskom parlamentu nakon revolucije (1789. –1799.), kad su radikali sjedili lijevo, a aristokrati desno, a odnosila se ponajprije na odnos prema društvenom poretku, odnosno obliku vlasti (republika – monarhija). Otad se smatra da je ljevica sklonija promjenama »radikalnija ili progresivnija«, a desnica očuvanju tradicije »konzervativnija«. Od pojave komunističke ideologije razlike desnice i ljevice postaju najrazvidnije u odnosu prema gospodarstvu i vlasništvu. Desnica je sklona tržišnom gospodarstvu i privatnom vlasništvu, a ljevica kontroliranom gospodarstvu i državnom vlasništvu. Liberalizam se svrstavao u centar, iako u odnosu na gospodarstvo može biti i ljevije (socijalni liberali) i desnije (klasični liberali). Hans J. Eysenck uočava da stranke na kraju spektra lijevo – desno (komunisti i fašisti) dijele sklonost totalitarnom načinu vladanja te predlaže da se u podjelu lijevo – desno unese i okomita dimenzija: demokracija – autokracija.⁷

⁶ Predizborne ankete agencija koje istražuju političko opredjeljenje građana u nas vrlo rijetko točno predviđaju rezultat izbora. U nedavno održanim izborima za Hrvatski sabor 2020. su i istraživanja rađena na uzorku od čak 7000 ispitanika krivo predviđjela izbornog pobjednika. Najtočnijim su se pokazale tzv. izlazne ankete.

⁷ Usp. Hans J. EYSENCK, *Sense and nonsense in psychology*, London, 1956.

Od propasti komunizma sve se manje stranaka određuje prema društvenom sloju kojega zastupa ili pogledu na gospodarstvo i vlasništvo. Velika većina podupire, manje ili više socijalno osjetljivo, tržišno gospodarstvo. Vrednote postaju temelj političkog određenja. Također i noviji udžbenici politologije kažu da su vrednote »sastavni dio političke kulture, one daju značenje i smisao političkom djelovanju«⁸.

Slaven Ravlić navodi vrijednosti svojstvene četirima političkim opcijama; liberalizam (sloboda, tolerancija, jednakost, vlasništvo, individualizam, država, konstitucionalizam i demokracija), konzervativizam (poredak, autoritet, ljudska nesavršenost, tradicija, organicizam, religija, domoljublje i vlasništvo); socijalizam (podruštvljenje, kooperacija, bratstvo, jednakost i sloboda); nacionalizam (nacija, nacionalni identitet, država i granica).⁹

Ingelhart i Welzel kulturne i političke razlike na razini država i područja svijeta objašnjavaju utjecajem četiriju vrijednosnih skupova: 1) tradicionalnih vrijednosti, koje su nasuprotne; 2) sekularno-racionalnih (*secular-rational*) vrijednosti, 3) vrijednosti opstanka (*survival*), koje su nasuprotne te 4) samoizražajnim (*self expresion*) vrijednostima. Tradicionalne vrijednosti naglašavaju važnost religije, obitelji i tradicije, a ljudi koji slijede te vrijednosti ne odobravaju razvod, pobačaj, eutanaziju i samoubojstvo i imaju visoku razinu nacionalnog ponosa. Sekularno-racionalne vrijednosti su nasuprotne tradicionalnim. Društva vođena tim vrijednostima manji naglasak stavljaju na vjeru, obitelj i autoritet, a razvod, pobačaj, eutanaziju i samoubojstvo su im relativno prihvatljivi. Vrijednosti opstanka naglašavaju ekonomsku i fizičku sigurnost i povezane su s etnocentrizmom i niskim razinama povjerenja i tolerancije prema drugima/drukčijima. Samoizražajne vrijednosti stavljaju prioritet na zaštitu okoliša, toleranciju prema strancima, homoseksualcima i lezbijkama, jednakosti roda (*gender*) i neposrednom odlučivanju u političkom životu. Autori kao primjer društava s najvećim naglaskom na tradicionalnim vrijednostima i vrijednostima opstanka navode islamske države na Bliskom istoku, a kao primjer društva vođenog sekularno-racionalnim vrijednostima i samoizražajnim vrijednostima navode protestantske zemlje sjeverne Europe.¹⁰

Najučestalija podjela danas, a koje odraz nalazimo i u Europskom parlamentu, je ona koju navodi Klaus von Beyme. On političke skupine u zapadnim demokracijama razvrstava po njihovim uvjerenjima s lijeva na desno: 1) komu-

⁸ Anđelko MILARDOVIĆ, *Uvod u politologiju*, Koprivnica, 2014., 95.

⁹ Usp. Slaven RAVLIĆ, *Suvremene političke ideologije*, Zagreb, 2003.

¹⁰ Usp. Ronald INGLEHART – Christian WELZEL, *Modernization, Cultural Change and Democracy*, Cambridge, 2005.

nizam, 2) socijalizam, 3) zeleni, 4) liberalizam, 5) demokršćanstvo, 6) konzervativizam i 7) ekstremna desnica. Navodi još dvije skupine: agrarne i regionalne, no ne svrstava ih na ljestvici lijevo – desno.¹¹

1.1. Političko i vrijednosno određenje stranaka u Europskom parlamentu

Vrijednosti koje bi svaka država članica Europske unije kao i stranka u Europskom parlamentu (dalje: EP)¹² trebala slijediti definirane su *Ugovorom iz Lisabona* (potpisan 2007., stupio na snagu 2009.). Članak 1. a tog ugovora kazuje: »Unija se temelji na vrijednostima poštovanja ljudskog dostojanstva, slobode, demokracije, jednakosti, vladavine prava i poštovanja ljudskih prava, uključujući i prava pripadnika manjina. Te su vrijednosti zajedničke državama članicama u društvu u kojem prevladavaju pluralizam, nediskriminacija, tolerancija, pravda, solidarnost i jednakost žena i muškaraca.«¹³

Političke inicijative i aktivnosti u Europskom parlamentu odvijaju se preko klubova zastupnika. To su grupacije koje okupljaju europske i nacionalne političke stranke kao i nezavisne političare. Zastupnici EP povezuju se u klubove prema svom političkom određenju, a ne po nacionalnosti,¹⁴ te u Parlamentu sjede raspoređeni po klubovima. Svaki klub deklarira ciljeve i vrednote za koje se zalaže.

U tablici koja slijedi navodimo klubove po rasporedu sjedenja u EP (ljevičica – lijevo, desnica – desno) sukladnom von Beymeovoj skali: lijevo (1) – desno (7) i pridodajemo im najvažnije ciljeve i vrijednosti na koje se pozivaju na svojim *web*-stranicama te rezultat izbora.

¹¹ Usp. Klaus Von BEYME, *Political Parties in Western Democracies*, Basingstoke, 1985.

¹² Europski parlament zakonodavno je tijelo Europske unije koje dijeli s Vijećem EU (Vijeće ministara) ovlast usvajanja i izmjenjivanja zakonodavnih prijedloga te odlučivanja o proračunu EU-a. On također nadzire rad Europske komisije i drugih tijela EU-a. Europski parlament je do Brexita imao 751 zastupnika, a nakon Brexita smanjio se na 705. Biraju ih građani EU izravno na izborima na mandat od pet godina. Izbori se obično održavaju u svibnju.

¹³ MINISTARSTVO VANJSKIH I EUROPSKIH POSLOVA REPUBLIKE HRVATSKE, *Ugovor iz Lisabona – prijevod*, 2009., na: http://www.mvep.hr/custompages/static/hrv/files/EUugovori/12007L_Ugovor_iz_Lisabona_hrv.pdf (12. VII. 2019.).

¹⁴ U skladu s člankom 14. stavkom 2. Ugovora o EU-a Europski parlament »sastavljen je od predstavnika građana Unije«, a ne od »predstavnika naroda država«.

Tablica 1. – Grupacije stranaka u Europskom parlamentu, političke odrednice i rezultat (1. lijevo – 7. desno)

NAZIV KLUBA	CILJEVI I VRIJEDNOSTI NA KOJE SE POZIVAJU I ODREĐENJE STRANAKA KOJE OKUPLJAJU	BROJ I % ZASTUPNIKA U EP
1. GUE/NGL – Ujedinjena europska ljevica / Nordijska zelena ljevica	Suprostavljaju se fašizmu, rasizmu i tržišnom gospodarstvu, a promiču ljudska prava, ravnopravnost spolova, socijalnu sigurnost, solidarnost i mir. »Na konfederalnom principu« okupljaju nekoliko stranaka radikalne ljevice i stranka za zaštitu prava životinja. ¹⁵	2019. – 41 (5,46%) 2014. – 50
2. S&D – Progressivni savez socijalista i demokrata	Zalažu se za »EU snažnih zajedničkih institucija i snažnog civilnog društva«, a kao vrijednosti kojima se vode ističu jednakost, socijalnu pravednost, solidarnost, ekološku održivost, slobodu, demokraciju, spolnu i rodnu ravnopravnost, pravo na izbor (pobačaj) i feminizam. ¹⁶ Okuplja socijaldemokratske stranke (lijevi centar)	2019. – 154 (20,51%) 2014. – 191
3. Greens – EFA – Zeleni / Europski slobodni savez	Žele Europsku uniju zasnovanu na načelu supsidijarnosti i solidarnosti. Zalažu se za ekološku odgovornost, individualne slobode, inkluzivnu demokraciju, raznolikost, ljudska prava, decentralizacija, subsidijarnost, jednakosti roda (<i>gender</i>), globalno održivi razvoj i nenasilje. ¹⁷ Okupljaju zelene, »piratske« i regionalne stranke.	2019. – 74 (9,85%) 2014. – 67
4. Renew Europe (do 2019. ALDE – Savez liberala i demokrata za Europu)	Žele snažniju (centraliziraniju) EU, gospodarski rast temeljen na konkurentnosti, odgovornosti i zaštiti okoliša te »obnovi Europe« na način da se »suprotstave rastućem nacionalizmu i princip slobode uvedu u politiku, gospodarstvo i sva druga područja u društvu«. Drže da su europske vrijednosti u svojoj osnovi liberalne vrijednosti i kao takve jamac održanja Europske unije. ¹⁸ Okuplja stranke liberalne orijentacije.	2019. – 108 (14,38%). 2014. – 70
5. EPP – Europska pučka stranka (kršćanski demokrati)	Žele »snažnu EU vrednota bliskih narodu i temeljenu na demokraciji, transparentnosti i odgovornosti te socijalno osjetljivom tržišnom gospodarstvu«. Kao vrednote ističu dostojanstvo ljudske osobe, slobodu uz odgovornost, ravnopravnost spolova, jednakost, pravednost, solidarnost, poštivanje europska nasljeđa i tradicije, demokraciju, subsidijarnost, ekološku održivost. ¹⁹ Okuplja stranke demokršćanske i narodnjačke orijentacije (desni centar)	2019. – 182 (24,23%) 2014. – 221

¹⁵ GUE/NGL, About the group, (4. 12. 2019.), na: <https://www.guengl.eu/about-the-group/>.

¹⁶ S&D, Our priorities, 2019, <https://socialistsanddemocrats.eu/what-we-stand-for/our-priorities>.

¹⁷ GREENS-EFA (3. XI. 2019.), na: <https://www.greens-efa.eu/en/> (14. 12. 2019.).

¹⁸ RENEW EUROPE, About (8. XII. 2019.), na: <https://reneweuropегroup.eu/en/about-us/> (14. XII. 2019.).

¹⁹ EPP, Manifestož (18. X. 2012.), na: https://www.epp.eu/files/uploads/2015/09/Manifesto2012_EN.pdf (17. XI. 2019.).

6. ECR – Europski konzervativci i reformisti	Žele EU temeljenu na suradnji među državama članicama, a ne jačanju središnje administracije. Kao vrijednosti koje slijede navode nacionalni suverenitet, demokraciju, osobne slobode, jake obitelji, slobodnu trgovinu, manje poreze i vladavinu zakona. ²⁰ Okupljaju stranke kršćanske i konzervativne orijentacije.	2019. – 62 (8,26%) 2014. – 77
7. ID – Identity and Democracy	Protive se transferu nacionalnog suvereniteta na nadnacionalna tijela ili/i europske institucije te traže Europu suverenih država (nazivaju se <i>suverenistima</i>), traže zaštitu nacionalnog identiteta i zaustavljanje ilegalnih migracija. Kao temeljne vrijednosti ističu očuvanje suverenosti i identiteta nacija i država, poštivanje ekonomskih i kulturnih različitosti država, demokraciju, osobne slobode i kulturu kao temelj politička identiteta. ²¹ Okupljaju stranke krajnje desnice.	2019. – 73 (9,72%) 2014. – 37
NI – Nezavisni zastupnici	Okupljaju zastupnike koji se (još) nisu odredili za neki od ostalih klubova, najčešće tzv. protestne ili sinkretističke stranke te stranke krajnje ljevice i desnice.	2019 – 56 (7,59%) 2014. – 52

Do izbora 2019. godine postojao je i klub naziva *Europa slobode i izravne demokracije (EFDD) – Pokret za Europu sloboda i demokracije (MELD)*, koji je imao 48 članova (uoči izbora 2019. – 41) i okupljao je euroskeptične i tzv. protestne stranke koje se protive integraciji EU. Nakon izbora 2019. godine prestao je postojati jer su većinu u njemu činili zastupnici britanske stranke Brexit (Nigel Farage) i talijanske stranke 5 zvjezdica, koja se odlučila priključiti nekom drugom klubu.

Iz gornje tablice razvidno je da svi klubovi stranaka navode vrijednosti navedene u *Ugovoru iz Lisabona*. Razlike među klubovima uočavamo u tome kako rangiraju te vrijednosti, tj. na koje se više pozivaju i kako ih interpretiraju te posljedično u viđenju uloge obitelji, religije, države ili nacije i bioetičkim pitanjima. Općenito, što je neki klub ljevičiji to državni suverenitet smatra manje važnim te je tolerantniji prema razvodu braka, pobačaju, istospolnim zajednicama, eutanaziji i sličnim pojavama, a što je klub desničiji, to snažnije takve pojave osuđuje. Razlike u viđenju EU (centralizirana EU ili zajednica suverenih država) te razlike u pristupu aktualnom problemu migracija nadovezuju se na prije navedene vrijednosne razlike.

²⁰ ECR GROUP, About us (11. IV. 2019.), na: <https://ecrgroup.eu/about> (22. XII. 2019.).

²¹ ID PARTY, 2020. (14. VIII. 2019.), na: <https://www.id-party.eu/> (22. I. 2020.). Do izbora 2019. nazivao se Europa nacija i sloboda (ENF). Tu *grupaciju* ponekad nazivaju i Salvinijev savez po Matteu Salviniju vođi talijanske Lege Nord koja uz njemački AfD, stranku Pravi Finci, dansku Folkeparti te francusku Fronte Nacional čini taj klub.

U Europskom parlamentu klubovi pučana i socijaldemokrata (EPP i S&D) vladaju zajedno u koaliciji već niz godina, iako im neke vrijednosti koje deklariraju nisu istovjetne. Nakon izbora 2019. godine oslabili su, tj. izgubili nadpolovičnu većinu u parlamentu EU, iako su i dalje ostali najbrojniji. Istodobno su ojačale liberalna grupacija (Renew Europe) i grupacija zelenih (Greens – EFA). Među opcijama koje se protive centralizaciji EU, tj. zauzimaju za veću suverenost država u EU, znatno je ojačala krajnje desna grupacija (ID), a oslabila konzervativna (ECR).²²

1.2. Političko i vrijednosno određenje stranaka u Hrvatskoj na izborima za zastupnike Europskog parlamenta 2019. godine

Po političkom određenju političke stranke u Hrvatskoj možemo (s lijeva na desno) razvrstati na sličan način kao i grupacije stranaka u Europskom parlamentu. Najveće stranke u Hrvatskoj, Hrvatska demokratska zajednica – HDZ i Socijaldemokratska partija – SDP, navode (kao socijaldemokrati i demokršćani u EU) da ulaze u desni ili lijevi centar, a izbjegavaju se svrstavati jače desno ili lijevo. Najveći broj birača u Hrvatskoj podupire te dvije opcije. U politički prostor centra nastoje se smjestiti i liberalne (Hrvatska narodna stranka – HNS, Hrvatska socijalno liberalna stranka – HSLS, Glas), seljačke (Hrvatska seljačka stranka – HSS) te neke regionalne stranke (Istarski demokratski sabor – IDS i Primorsko-goranski savez – PGS).

U prostoru desnije od HDZ-a postoji mnoštvo stranaka, no vrlo malo njih uspijevaju ostvariti i zapažen rezultat (Most, Hrvatska konzervativna stranka, Neovisni za Hrvatsku, Hrvatska stranka prava) i to u pravilu kad HDZ ostvaruje slabiji. I na ljevici je slična situacija. Uz SDP postoji niz manjih stranaka, no tek rijetko neka od njih uspijeva prijeći izborni prag na državnoj razini (OrAH, Laburisti).

U Hrvatskom političkom spektru (kao i u EU) postoje i stranke koje ne možemo svrstati ni u centar ni lijevo ni desno. To su tzv. protestne stranke (npr. Živi zid, koji tvrdi da nije ni lijevo ni desno, već da je »humanistička stranka«²³), tzv. populističke ili sinkretističke stranke (npr. stranka Bandić Milan 365, koja preuzima teme i desnog i lijevog spektra), a ima i stranaka određenih društvenih skupina (Hrvatska stranka umirovljenika – HSU).

²² Usp. EUROPSKI PARLAMENT, (1. VI. 2019.), Rezultati europskih izbora 2019., na: <https://izborni-rezultati.eu/> (14. VII. 2019.).

²³ Usp. ŽIVI ZID, 10. IV. 2019.), na: <https://www.zivizid.hr/> (22. IV. 2019.).

Hrvatski izbori za Europski parlament održani su u nedjelju 26. V. 2019. godine. Istaknuto je 33 liste kandidata (31 stranačka i 2 liste nezavisnih kandidata). U tablici koja slijedi razmatramo samo stranke i liste koje su osvojile više od 1% (oko 10 000 glasova) na tim izborima. Navodimo ih poredano ovisno o njihovoj političkoj orijentaciji, tj. kojoj grupaciji u Europskom parlamentu pripadaju, deklariraju da žele pripadati ili bi po orijentaciji trebali pripadati, s lijeva na desno (od 1 lijevo), a one koje ne možemo tako svrstati, tj. one koji se naprosto obraćaju svima navodimo posebno. Dajemo pregled ciljeva, vrijednosti i slogana napravljen temeljem statuta i programa stranaka te poruka u izbornoj kampanji za Europski parlament 2019. godine.

Tablica 2 – političko određenje, vrijednosti i rezultat sudionika hrvatskih izbora za Europski parlament

STRANKA, KOALICIJA ILI LISTA (KLUB U EP I ODREĐENJE)	CILJEVI I VRIJEDNOSTI NA KOJE SE POZIVA	% glasova (broj zastupnika)
Koalicija Zelena ljevica²⁴ (GUE/NGL – radikalno lijevo)	U kampanji ističe vrijednosti kao što su jednakost, demokracija, socijalna pravda, ekološka pravda, ljudska sigurnost, rodna ravnopravnost i antifašizam. Slogan: »Europa jednakih, a ne samo bogatih.«	1,79%
Socijaldemokratska partija hrvatske – SDP (S&D – lijevi centar)	U Statutu u članku 10 kao glavne ciljeve deklariraju: »poštivanja čovjeka i njegova dostojanstva, prava i sloboda, neovisno o svjetonazoru, vjerskoj i etničkoj pripadnosti, dobi, rodu, rodnom identitetu, seksualnoj orijentaciji, političkom uvjerenju i socijalnom statusu«, a navode i da skrbe i za prava radnika, rodnu ravnopravnost, pravo na zdravstvenu zaštitu, obrazovanje, socijalnu skrb, održivi gospodarski razvoj, pluralističko, pravedno i solidarno društva te poštivanje antifašizma kao civilizacijske tekovine suvremenog svijeta. ²⁵ U programu i u kampanji 2019. kao najviše vrijednosti ističu ravnopravnost ili jednakost, pravednost, društvenu solidarnost, toleranciju i socijalnu osjetljivost. ²⁶ Slogan: »Ravnopravna Hrvatska – rame uz rame.«	18,71% (4)

²⁴ Koaliciju čine stranke; Možemo! – politička platforma + Nova ljevica + Održivi razvoj Hrvatske – ORaH.

²⁵ SDP, Statut (1. IV. 2018.), na: <http://www.sdp.hr/wp/wp-content/uploads/2018/04/Statut-SDP-2018.pdf> (8. VI. 2019.).

²⁶ SDP, Program (1. IV. 2018.), na: http://www.sdp.hr/wp/wp-content/uploads/2018/04/Program_SDPa-Za_dobro_dru%C5%A1tvo.pdf (11. VI. 2019.).

STRANKA, KOALICIJA ILI LISTA (KLUB U EP I ODREĐENJE)	CILJEVI I VRIJEDNOSTI NA KOJE SE POZIVA	% glasova (broj zastupnika)
Samostalna demokratska srpska stranka – SDSS S&D (lijevi centar)	Iako se deklariraju kao »liberalni socijaldemokrati«, u programu se definiraju kao nacionalna stranka »koja predvodi Srbe u Republici Hrvatskoj u teškoj političkoj borbi za ostvarivanje i zaštitu ljudskih, političkih i nacionalnih prava, za siguran i dostojanstven život bez diskriminacije, uz očuvanje vjerskog, kulturnog i nacionalnog identiteta«. ²⁷ Slogan: »Znate li kako je biti Srbin u Hrvatskoj?«	2,66%
Hrvatska narodna stranka – HNS Klub Renew Europe (lijevo-liberalno)	Deklariraju se kao »liberalni demokrati«. U izbornom programu ističu vrijednosti »individualne, političke i ekonomske slobode, vladavinu zakona, političku i pravnu jednakost, tolerancija i poštivanje razlika«. ²⁸ Slogan: »Ni lijevo ni desno, samo naprijed.«	2,60%
Amsterdamska koalicija²⁹ Klub Renew Europe (lijevo-liberalno)	U programu navode da »žele ujedinjenu Europu slobodnih građana, izjednačavanje radnog zakonodavstva, istu raspoloživost medicinskih usluga u cijeloj EU, za smanjenje regionalnih razlika, inkluzivniji Schengen«. ³⁰ Kao vrijednosti ističu poštivanje ljudskih i građanskih prava i sloboda, obrazovanje, znanost i inovacije. Slogani: »Pravac budućnosti« i »Lice napredne Hrvatske«.	5,19% (1)
Koalicija Pametno (Pametno + Unija Kvarnera -UK) Klub Renew Europe (liberalno)	U izbornom programu kao vrijednosti ističu ljudska, osobna (uključujući reproduktivna) politička i građanska prava i slobode, slobodu mišljenja i djelovanja, jednakost i ravnopravnost, bez obzira na vjersku, rodnu ili spolnu orijentaciju, demokraciju, tržišne slobode, vladavinu prava, socijalnu pravdu, pravo na rad i slobodu rada, medijske slobode, očuvanje prirode, antifašizam, sekularnu i laičku državu. ³¹ Slogan: »Pametno za Europu.«	1,40%
	<i>Lijevo i liberalno ukupno</i>	32,35%

²⁷ SDSS, Program rada za 2020. (11. XII. 2019), na_ <https://sdss.hr/dokumenti/politicki-dokumenti/> (11. I. 2020).

²⁸ HNS, Izborni program, (5.05.2019.), <https://www.hns.hr/program/program.pdf> (11. VI. 2019.).

²⁹ Koaliciju čine stranke: Hrvatski laburisti HL + Primorsko goranski savez PGS + Hrvatska stranka umirovljenika HSU + Istarski demokratski sabor IDS + Hrvatska seljačka stranka HSS + Građansko-liberalni savez GLAS + Demokrati.

³⁰ IDS, Program Amsterdamske koalicije (5. V. 2019.), na: <https://www.ids-ddi.com/program/amsterdamska-koalicija/> (2. VI. 2019.).

³¹ PAMETNO, Izborni program (8. V. 2019.), na: http://www.pametno.org/sites/default/files/Pametno_program_EU_Izbori2019.pdf (2. VI. 2019.).

STRANKA, KOALICIJA ILI LISTA (KLUB U EP I ODREĐENJE)	CILJEVI I VRIJEDNOSTI NA KOJE SE POZIVA	% glasova (broj zastup- nika)
Hrvatska demokratska zajednica – HDZ Klub EPP (desni centar)	U članku 1 Statuta HDZ-a navodi se da je to: »narodna i stožerna državotvorna stranka koja promiče hrvatske nacionalne interese, domoljublje te tradicionalne, demokršćanske i univerzalne humanističke vrijednosti. U središtu politike HDZ-a je čovjek sa svojim neotuđivim dostojanstvom, pravima i odgovornostima... HDZ promiče vrijednosti slobode, demokracije, pravne države, poštovanja temeljnih ljudskih prava, obiteljskih vrijednosti, ravnopravnost žena i muškaraca, solidarnosti te socijalno-tržišnog gospodarstva« ³² . Slogan: »Hrvatska za generacije.«	22,72% (4)
Nezavisna lista – Petir Marijana Klub EPP (desni centar)	Na svojim <i>web</i> -stranicama navodi da se zauzima za zaštitu života, ljudskog dostojanstva i obitelji, razvoj hrvatskog sela i dobrobit malih obiteljskih poljoprivrednih gospodarstava, zaštitu okoliša i promociju tradicionalnih i općeljudskih vrijednosti. ³³	4,40%
Most nezavisnih lista – MOST Klub ECR (konzervativno, desni centar)	Statut MOST-a u članku 5 kao vrijednosti navodi demokraciju, decentralizaciju, subsidijarnost, slobodu, ravnopravnost, odgovornost, istinoljubivost, obitelj, pravednost, solidarnost, zaštitu okoliša. ³⁴ U izbornom programu kao prioritete ističu jačanje nacionalnih obrambenih kapaciteta, sigurne granice, migracije i zapošljavanje, a traže i veću suverenost država u EU. ³⁵ Slogan: »Zemlja borbe vrijedna.«	4,67%
Koalicija Hrvatski suverenisti³⁶ Klub ECR (konzervativno, desno)	U kampanji ističu da se zauzimaju za očuvanje tradicionalnih hrvatskih vrijednosti i kulture s naglaskom na instituciju obitelji, protive se pobačaju, traže konkretnije mjere demografske politike i ukazuju na problem migranata. Slogan: »Zajedništvo nema alternativu.«	8,52% (1)

³² HDZ, Statut (4. XI. 2018.), na: http://www.hdz.hr/userfiles/pdf/hdz_statut_2018.pdf (2. VI. 2019.).

³³ Marijana PETIR, (7. V. 2019.), na: <http://www.petir.eu/> (2. VI. 2019.).

³⁴ MOST, Statut (4. X. 2017.) na: <https://most-nl.com/statut/> (2. VI. 2019.).

³⁵ MOST, Program (6. IV. 2019.), na: <https://most-nl.com/2019/04/06/program-izbore-europski-parlament-2019/> (2. VI. 2019.).

³⁶ Koaliciju čine stranke: HRAST – Pokret za uspješnu Hrvatsku + Hrvatska konzervativna stranka – HKS + Hrvatska stranka prava Ante Starčević – HSP AS + Ujedinjeni hrvatski domoljubi – UHD.

STRANKA, KOALICIJA ILI LISTA (KLUB U EP I ODREĐENJE)	CILJEVI I VRIJEDNOSTI NA KOJE SE POZIVA	% glasova (broj zastupnika)
Neovisni za Hrvatsku – HSP Klub ID (desno)	U programu kao glavne vrijednosti ističu »pravo hrvatskog naroda na vlastitu neovisnu i suverenu državu [...] i pravo nerođenih na život te prvazrednu ulogu roditelja i obitelji u odgoju i izobrazbi djece« ³⁷ . U Statutu navode da se zalažu za hrvatske nacionalne interese, samobitnost i identitet hrvatskog naroda, društvenu solidarnost, slobodu pojedinca, poštivanje civilizacijskih i tradicionalnih vrijednosti hrvatskoga naroda, višestranačku demokraciju, društvenu solidarnost i socijalnu pravdu, ekonomske slobode i privatnu inicijativu, zaštitu zdravlja i života čovjeka od njegova začeca do prirodne smrti. ³⁸	4,37%
	<i>Desni centar i desno ukupno</i>	44,68
Nezavisna lista – Kolakušić Mislav Klub NI (protestno)	U kampanji se usmjerava na borbu protiv korupcije i radikalnu reformu triju stupova vlasti. Traži smanjivanje broja ministarstava, ukidanje parafiskalnih nameta i financiranja općina te zabranu financiranja stranaka iz državnog i lokalnog proračuna. Vrlo vješto pa i manipulativno se koristi internetom (Tanta, 2019.). ³⁹ Slogan: »Za Mislava.«	7,89% (1)
Živi zid Klub NI (protestno)	U programu ističu da nisu ni lijevo, već da su »humanistička« stranka, a kao glavne vrijednosti navode očuvanje života, jednakost, toleranciju, slobodu, solidarnost i pravednost. ⁴⁰ Organizirali su brojne akcije solidarnosti s građanima u nevolji (ovršeni, blokirani, deložirani i sl.).	5,66% (1)
START- Stranka antikorupcije, razvoja i transparentnosti Klub NI? (protestno)	Program je usmjeren na korupciju, nezaposlenost, loš životni standard, prava žena i prava LGBTIQ osoba, ali i »očuvanje kulturne baštine i identiteta«. Kao prioritete u kampanji ističe »antikorupciju, antifašizam i okrenutost Europe budućnosti« ⁴¹ . Slogan: »Pravednost, odgovornost i povjerenje.«	2,02%
	<i>Protestno ukupno</i>	15,57%

³⁷ NEOVISNI ZA HRVATSKU, Program (10. XI. 2017), na: <https://www.neovisni.hr/program/> (2. VI. 2019.)

³⁸ NEOVISNI ZA HRVATSKU, Statut (2. IV. 2019.), na: <https://www.neovisni.hr/statut/2019> (2. VI. 2019.).

³⁹ Petar TANTA, Propagandna hobotnica digitalnog populista, u: Globus, br. 1478, 19. VI. 2019., 14-15.

⁴⁰ ŽIVI ZID, (10. IV. 2019.), na: <https://www.zivizid.hr/> (22. IV. 2019.).

⁴¹ START, 2019, (11. IV. 2019.), na: <http://startzahravatsku.hr/> (22. IV. 2019.).

STRANKA, KOALICIJA ILI LISTA (KLUB U EP I ODREĐENJE)	CILJEVI I VRIJEDNOSTI NA KOJE SE POZIVA	% glasova (broj zastup-nika)
Bandić Milan 365 – Stranka rada i solidarnosti Klub NI? (sinkretistički – i lijevo i desno)	Program je usmjeren na socijalnu sigurnost, održivi gospodarski razvoj i ekologiju, obrazovano društvo, učinkovitu državu i javni sektora, ravnomjeran razvoj svih regija Hrvatske, osnaživanje uloge Hrvatske u Europskoj uniji i susjedstvu, no u kampanji ponajprije ističe ostvareno u gradu Zagrebu. Sloganima »Ljudi su najveća snaga Hrvatske« i »Birajte sposobne, a ne stranački podobne« nastoje se istaknuti prednosti liste kojoj temelj nisu političari, već poznate osobe iz gospodarstva, kulture i znanosti. ⁴²	1,97%

Kao i u EP razlika u odnosu na pitanja ustroja gospodarstva (slobodno ili dirigitirano tržište, kapitalizam – komunizam) i vlasništva (privatno – državno) koje su nekad bitno određivale stranke gotovo da i nema, svi su za privatno vlasništvo i slobodno tržište, osim rijetkih radikalno lijevih stranaka. U Hrvatskoj, kao i u EP, lijeve i stranke centra žele snažnu centraliziraniju EU, a desne stranke EU žele vidjeti kao savez suverenih država. Razvidno je da su i programske odrednice, odnosno vrijednosti za koje se zauzimaju nalik onima klubova stranaka u EP kojima pripadaju ili deklariraju da žele pripadati. Svi ističu demokraciju, solidarnost, pravdu, slobodu, ljudska prava, dostojanstvo ljudske osobe i zaštitu okoliša. Glavne razlike su (kao i u EP) u tome što stranke desnog centra i desnije uz navedeno ističu i odgovornost, tradiciju, obitelj, vjeru i domoljublje, a lijeve toleranciju, rodnu ravnopravnost, seksualne slobode i slično.

Pokazuje se točnim da »Politička opcija nije značajna za konkretni život i prakse, ni za odnos privatno-državno. Politička svakodnevnica potvrđuje da sučeljavanja postoje na razini ideoloških prijepora, prije svega oko bioetičkih pitanja.«⁴³

Stajališta birača stranaka u Hrvatskoj glede takvih pitanja ilustrira aktualno istraživanje stajališta građana o odluci Ustavnog suda kojom se omogućuje udomljivanje djece istospolnim parovima koje je agencija Promocija plus provela za Hrvatsku radioteleviziju (HRT) u veljači 2020., na uzorku od 1400

⁴² BM 365, (22. IV. 2019.), na: <http://www.365ris.hr/o-nama/> (22. V. 2019.).

⁴³ Stjepan BALOBAN – Gordan ČRPIĆ – Silvija MINGLES, Supsidijarni razvoj hrvatskoga društva. Mogućnosti i poteškoće, u: *Bogoslovska smotra*, 89 (2019.) 2, 443-469, 465.

ispitanika. HRT 23. II. 2020. godine izvještava⁴⁴ da je na pitanje: »Podržavate li pravo istospolnih parova da udomljaju djecu?« 63,7% ispitanika to pravo istospolnim parovima, nikako ili uglavnom, ne podržava, 31,5% ih potpuno ili uglavnom podržava, a 4,8% ne zna ili se ne može odlučiti. Kada se to pitanje gleda prema biračima stranaka, goleme većina birača IDS-a, 83,3%, podržava pravo istospolnih parova na udomljivanje, nitko se nije izjasnio da ga ne podržava, a ne zna njih 16,7%. Slijedi SDP, čijih 52,1% birača podržava pravo istospolnih parova da udomljuju djecu, ne podržava njih 45,4%, a ne zna 2,5%. Što se tiče HNS-a, čijih 42,9% podržava pravo istospolnih parova da udomljuju djecu, no ipak većina, 57,1%, ne podržava, dok neodlučnih nema. Birači HDZ-a u velikoj većini, 86,9%, ne podržavaju to pravo, 8,6% ga podržava, a ne zna 4,5%. Birači Miroslava Škore također u velikom postotku, 83,3%, ne podržavaju; 13% podržava, a ne zna 3,7%. I većina birača Mosta, 69,2%, ne podržava to pravo, podržava ga 23,1%, ne zna njih 7,7%.

Glede rezultata izbora, zamjetna je podudarnost osvojenog postotka glasova najvećih stranaka u Hrvatskoj (HDZ i SDP) s postotkom broja zastupnika klubova kojima pripadaju u Europski parlament. Međutim, usporedimo li postotak stranaka okviru podjele lijevo – desno tad je razvidno da stranke desnog centra i desnije zajedno na razini EP imaju 42,21%, a u Hrvatskoj sličnih 44,68%, dok lijeve, zelene i liberalne stranke u Europskom parlamentu zajedno imaju 50,20%, a u Hrvatskoj na izborima zajedno osvajaju slabijih 32,45%. Istodobno, broj glasova tzv. protestnih stranaka u Hrvatskoj na izborima 2019. godine bio je dvostruko veći (15,57%) nego je takvih zastupnika u Europskom parlamentu.

2. Svjetonazor, vrednote i političko opredjeljenje birača

Prva tzv. klasična istraživanja ponašanja birača držala su da je presudni čimbenik političkog određenja birača njihov socijalni status.⁴⁵ 60-ih godina XX stoljeća pojavljuju se prva istraživanja koja uočavaju da je svjetonazor pojedinca ono što se ne mijenja lako od izbora do izbora te vodi identifikaciji s nekom političkom strankom.⁴⁶ Od kraja XX stoljeća u zapadnoj Europi i SAD-u

⁴⁴ HRT, HRejting, Dnevnik (23. II. 2020.), na: <https://vijesti.hrt.hr/584962/ekskluzivno-u-dnevniku-hrejting-o-udomljavanju-djece-od-strane-istospolnih-parova> (24. II. 2020.).

⁴⁵ Usp. Paul. F. LAZARFELD – Bernard BERELSON – Hazel GAUDET, *The peoples' choice*, New York, 1948.

⁴⁶ Usp. Angus CAMPBELL – Philip E. CONVERSE – Warren E. MILLER – Donald E. STOKES, *The American Voter*, New York, 1960., 168-187.

nastaje cijeli niz istraživanja koja nalaze da je sustav vrijednosti do kojih se drži ili vrednota kojima se teži temeljni čimbenik političkog određenja. Objašnjava se da je to tako jer vrijednosti formiraju stav neke osobe prema nizu temeljnih pitanja, poput onih o abortusu, troškovima obrane, socijalnoj skrbi i slično, u stajalištu o kojima se političke stranke razlikuju.⁴⁷ Istraživanja uočavaju da se glasači pojedinih političkih opcija mogu vrlo dobro razlikovati s obzirom na iskazane vrijednosne prioritete: glasači desnih opcija su neskloni promjenama, tj. konzervativniji te veću važnost pridaju tradiciji, konformizmu i sigurnosti, dok su glasači lijevih opcija skloniji promjenama, liberalniji te više vrednuju univerzalizam, nezavisnost i inicijativu.⁴⁸ I u novijim hrvatskim istraživanjima nailazimo na slične spoznaje.⁴⁹

Vrednote do kojih birači drže utječu i na odabir kandidata. Poželjan kandidat trebao bi svojim svjetonazorom i osobinama odražavati te vrednote. Istraživanja nalaze da su općenito najpoželjnije osobine, odnosno vrline kandidata iskustvo, kompetentnost, leaderske sposobnosti, poštenje, moralnost i suosjećajnost.⁵⁰

⁴⁷ Usp. Daniel KAHNEMAN – Amos TVERSKY, Choices, values, and frames, u: *American Psychologist*, 39 (1984.) 4, 341-350; Daniel KAHNEMAN – Amos TVERSKY, Loss aversion in riskless choice: a reference-dependent model, u: *The Quarterly Journal of Economics*, 106 (1991.) 4, 1039-1061; Daniel KAHNEMAN – Amos TVERSKY (ur.), *Choices, values, and frames*, New York, 2000.; Gian Vittorio CAPRARA – Philip ZIMBARDO, Personalizing Politics: A Congruency Model of Political Preference, u: *American Psychologist*, 59 (2004.) 7, 581-594.

⁴⁸ Usp. Gian Vittorio CAPRARA – Shalom SCHWARTZ – Cristina CAPANNA – Michele VECCHIONE – Claudio BARBANELLI, Personality and Politics: Values, Traits, and Political Choice, u: *Political Psychology*, 27 (2006.) 1, 1-28; Shalom SCHWARTZ. *Basic Personal Values: A Report to the National Election Studies Board*, u: American National Election Studies – Pilot Study Report, 2007., na: <https://electionstudies.org/wp-content/uploads/2018/04/nes011882.pdf> (22. VII. 2019.).

⁴⁹ Usp. Goran MILAS – Stanko RIHTAR, Ideološke odrednice stranačke naklonosti i namjere glasovanja, u: *Društvena istraživanja*, 6 (1997.) 6, 663-676; Goran MILAS, Temeljne osobine ličnosti i neki vidovi političkoga ponašanja, u: *Društvena istraživanja*, 16 (2007.) 1-2, 27-49; Stanko RIHTAR – Ivana FERİĆ, Moralne emocije i polarizacija birača, u: *Društvena istraživanja*, 17 (2008.) 4-5, 631-645; Ivana FERİĆ, Sustav vrijednosti kao odrednica dominantnih političkih preferencija, u: *Društvena istraživanja*, 17 (2008.) 4-5, 615-629; Andrija HENJAK, Stranačka identifikacija i granice stranačke mobilizacije u Hrvatskoj nakon 2000. godine, u: *Političke perspektive*, 1 (2011.) 1, 29-55.

⁵⁰ Usp. Norman H. NIE – Sidney VERBA – John R. PETROCİK, *The Changing American Voter*, Cambridge, MA, 1976.; Warren E. MILLER – J. Merrill SHANKS, *The New American Voter*, Cambridge, 1996., 416.

2.1. Svjetonazor i političko opredjeljenje birača na izborima u Hrvatskoj

Po službenim podacima Ministarstva uprave iz 2019. godine⁵¹ u Hrvatskoj je registrirano čak 167 stranaka. Ipak, samo se dvije stranke od 1990. godine izmjenjuju na vlasti državne razine. To su HDZ i SDP, dvije najveće stranke u Hrvatskoj. Iako se obje deklariraju kao stranke centra (desnog i lijevog), njihova stajališta o nekim temeljnim pitanjima znatno se razlikuju (Tablicu 2). I njihovi birači znatno se razlikuju po svjetonazoru, odnosno vrijednostima do kojih drže. Neka istraživanja tvrde da birači HDZ-a iskazuju veću konzervativnost i religioznost, dok su birači SDP-a liberalnijeg svjetonazora, odnosno birači HDZ-a veću važnost pridaju vrijednostima tradicije, a oni SDP-a vrijednostima nezavisnosti i univerzalizma.⁵²

Rezultati izbora pokazuju pravilnosti u obrascima izbornog ponašanja hrvatskih građana. Od 2000 godine možemo govoriti o pravilu »tri trećine«. Nešto više ili manje od 1/3 glasova dobivaju svaka od dvije najveće stranke (SDP i HDZ), ovisno o tome nastupaju li samostalno ili u koaliciji. Preostala trećina glasova odlazi na manje stranke, odnosno propadaju ako ne prijeđu izborni prag. Neke od njih pokazuju, i ubrzo gube, potencijal okupljanja znanog dijela tih glasova. To su bili svojedobno HSLS, pa stranke »četvorke«, pa Laburisti i HDSSB, ORaH, Most itd. Kad neka stranka, osim HDZ-a i SDP-a, ostvari značajniji rezultat, naziva ju se »treća opcija«. Skoro na svakim izborima pojavljuju se neke treće opcije, bivaju prepoznate, no i ubrzo padaju u zaborav. Neke stranke koje su bile »treće opcije« na izborima unatrag pet godina u međuvremenu su se raspale ili znatno oslabile (OrAH, Laburisti, Živi zid, Most).

Rezultati izbora u Hrvatskoj ukazuju na pravilnost i u izbornom ponašanju hrvatskih građana pojedinih regija. U istočnim i južnim područjima Hrvatske (Dalmacija i dalmatinsko zaleđe, Lika te veći dio Slavonije) većinu glasova dobiva HDZ ili desnije opcije, a u sjevernim i zapadnim (Grad Zagreb, Zagorje, Međimurje i područje Primorsko-goranske županije te Istre) većinu dobiva SDP ili slične lijevo liberalne opcije.⁵³ U analizama izbora ta dva područja danas se često nazivaju »crvenom« i »plavom« Hrvatskom.

⁵¹ Usp. MINISTARSTVO UPRAVE REPUBLIKE HRVATSKE, Registar političkih stranaka, na: <https://uprava.gov.hr/registar-politickih-stranaka/825> (25. I. 2019.).

⁵² Usp. Goran MILAS – Josip BURUŠIĆ, Ideološki i sociodemografski profili glasača hrvatskih političkih stranaka: ususret stabilnom političkom grupiranju?, u: *Društvena istraživanja*, 71 (2004.) 2, 347-362, 353; Ivana FERİĆ, Sustav vrijednosti kao odrednica dominantnih političkih preferencija, u: *Društvena istraživanja*, 17 (2008.) 4-5, 615-629, 621.

⁵³ Usp. DRŽAVNO IZBORNO POVJERENSTVO, na: <https://www.izbori.hr/site/> (7. I. 2019.).

Slika 2. Podjela Hrvatske po izbornim rezultatima, crno većina HDZ ili desnije opcije, sivo većina SDP ili lijeve i liberalne opcije.

Izvor: <https://commons.wikimedia.org/w/index.php?curid=37848247>,
autor RossaLuxx, CC BY-SA 4.0,

Ova ilustracija odnosi se na predsjedničke izbore 2014. godine kad je kandidat HDZ-a pobijedio. U situacijama kad HDZ ostvaruje slabiji rezultat (npr. izborima za EU parlament i predsjednika RH 2019. godine) obično dvije »kolebljive« županije mijenjaju boju (iz plave u crvenu). To su Bjelovarsko-bilogorska županija i Zagrebačka županija. Iako se granica između crvenog (sivo) i plavog (crno) znači može pomicati, to je ipak tek u manjoj mjeri.

Postavlja se pitanje: Postoji li podudarnost u političkom opredjeljenju građana pojedinih područja Hrvatske s njihovim svjetonazorom, odnosno (ne)prihvatanjem pojedinih vrednota? Odgovor na pitanje tražimo kroz usporedbu rezultata izbora po područjima Hrvatske s rezultatima hrvatskih istraživanja vrednota provedenih u okviru projekta *European Values Study* (EVS).

Posljednje hrvatsko EVS istraživanje provedeno je 2017. godine, a rezultati su mu objavljeni u nizu znanstvenih članaka te u knjizi naslovljenoj *Vrednote u Hrvatskoj od 1999. do 2018.*⁵⁴ Kako bi prikazali moguće podudarnosti u rezultatu izbora s poimanjem vrednota po pojedinim područjima Hrvatske, koristili smo se navedenom knjigom jer su u njoj rezultati EVS istraživanja

⁵⁴ Usp. Josip BALOBAN – Gordan ČRPIĆ – Josip JEŽOVITA, *Vrednote u Hrvatskoj od 1999. do 2018.*, Zagreb, 2019.

prikazani po šest regija Hrvatske (Slavonija, sjeverozapadna Hrvatska, Grad Zagreb, središnja Hrvatska, Istra i Primorje, Dalmacija) i uspoređeni s prvim dvama valovima istraživanja. Rezultati ukazuju da su hrvatski građani u najvećem broju protiv nemoralnih ponašanja, primjerice mita, varanja u porezu, političkoga nasilja itd., ali i da glede nekih pitanja postoje znatne razlike između pojedinih regija Hrvatske. Istraživanja EVS iz 2017. godine provedeno je na uzorku od 1488 ispitanika u 162 općine u Hrvatskoj i sadržavalo ukupno 111 pitanja s 282 varijable.⁵⁵ Temeljem pitanja glede vrednota, religijske prakse, povjerenja u institucije, nacionalnog ponosa i političke orijentacije kod kojih smo uočili značajne razlike između pojedinih regija Hrvatske napravili smo tablicu i u njoj označili i broj stranice knjige na koju se referiramo.

Tablica 3. Pitanja projekta *European Values Study* (EVS) u kojima su uočene razlike među regijama Hrvatske

Tema – pitanje (broj stranice)	Slavonija (%)	Sjeverozapadna Hrvatska (%)	Grad Zagreb (%)	Središnja Hrvatska (%)	Istra i Primorje (%)	Dalmacija (%)
Osobna molitva – nikada (99)	9,0	18,6	33,6	21,3	35,6	13,4
Pohađanje mise – nikada (95)	13,8	11,2	33,1	28,9	35,5	18,7
Nereligiozna osoba ili uvjereni ateist (88)	12,1	10,9	25,7	20,7	31,5	13,5
Odobrava samoubojstvo (81)	5	5	13	4	16	7
Odobrava eutanaziju (81)	27	28	52	34	48	30
Odobrava razvod (81)	31	32	65	42	60	35
Odobrava pobačaj (81)	18	27	53	35	41	25
Odobrava hmo seksualnost (81)	12	17	50	16	33	16
Brak je zastarjela institucija (73)	13,5	23	21,5	18,7	28,7	18,9
Povjerenje u Crkvu (34)	51	36	22	34	17	46
Povjerenje u vojsku (34)	71	65	41	73	34	62
Povjerenje u pravosudni sustav (34)	18	12	5	25	10	15
Povjerenje u vlast i državnu upravu (34)	8	9	7	20	7	10

⁵⁵ Isto, 7

Nisam ponosan na hrvatsko državljanstvo (40)	11,6	17,4	25,5	7	32,5	17
Nisam spreman boriti se za Hrvatsku (26)	31,7	26,5	46,5	12,4	52,7	26,4
Politička orijentacija – lijevo (44)	19,9	32	43,3	25,4	36,3	15,6
Centar	47,4	43,4	34	42,5	36,3	45,4
Desno	32,7	24,6	22,7	32,1	27,5	38,8

Uočljivo su razlike ponajprije između Grada Zagreba te Istre i Primorja u odnosu na ostale dijelove Hrvatske, a posebice u odnosu na Slavoniju i Dalmaciju. Na razini cijele Hrvatske na pitanja glede religijske samoidentifikacije tek je 16% odgovorilo da su nereligiozni ili ateisti, no njih je u Istri i Primorju (31%) te u Zagrebu (25%), tj. dvostruko više nego u ostalim dijelovima Hrvatske. Slično je i s postotkom onih koji odobravaju razvod, pobačaj, eutanaziju i homoseksualnosti. U tim područjima je i povjerenje u Crkvu, vojsku, pravosudni sustav i državnu upravu najmanje, a broj onih koji izjavljuju da se ne ponose hrvatskim državljanstvom ili nisu spremni boriti se za Hrvatsku najveći. Navedene razlike uočavaju se u političkom opredjeljenju građana. Na pitanje kako se politički određuju, najmanje onih koji izjavljuju da pripadaju centru je u Zagrebu (34%) te Istri i Primorju (36%), ok je tamo najviše onih koji su odgovorili da pripadaju lijevo (43,3% i 36,3%). Onih koji se deklariraju lijevo najmanje je u Dalmaciji (15,6%) i Slavoniji (19,9%), a najviše je onih koji kazuju da pripadaju političkom centru i desno. Istraživanje provedeno 2017. godine⁵⁶ kao i ono provedeno 2008. godine⁵⁷ uočava da od 1999. godine raste broj onih koji se opredjeljuju lijevo ili desno, a opada broj onih koji navode da se opredjeljuju za politički centar.

K. Nikodem i S. Zrinščak zaključuju da je da je »posljednjih dvadesetak godina u hrvatskom društvu došlo do određene političke polarizacije, odnosno do povećanja politički »lijevo« orijentiranih (za 6%) i politički »desno« orijentiranih (za 10 posto), dok se smanjio postotak političkog »centra« (za 14 posto)« te da je došlo do »jačanja veze između religioznosti i nacionalnog identiteta te religioznosti i desne političke orijentacije«. ⁵⁸

⁵⁶ *Isto*, 44-45.

⁵⁷ Usp. Josip BALOBAN – Krunoslav NIKODEM – Siniša ZRINŠČAK, *Vrednote u Hrvatskoj i u Europi*, Zagreb, 2014., 359.

⁵⁸ Usp. Krunoslav NIKODEM – Siniša ZRINŠČAK, *Etno-religioznost: religioznost, nacionalni identitet i političke orijentacije u hrvatskom društvu*, u: Josip ŠIMUNOVIĆ – Silvija MIGLES (ur.), *Uzvojerovah, zato besjedim* (2 Kor 4,13). Zbornik u čast prof. dr. sc. Josipa Balobana povodom 70. godine života, Zagreb, 2019., 431-449, 443, 448.

Uočavamo više podudarnosti rezultata istraživanja EVS s rezultatima izbora. Istra je županija u kojoj je već 30 godina na vlasti regionalno-lijevoliberalna opcija (IDS). Primorje (posebice grad Rijeka) područje je u kome SDP nikad nije izgubio izbore. U gradu Zagrebu od 2000. godine HDZ ostvaruje slab rezultat. Tako je i u izborima za Europski parlament 2019. godine u Istarskoj županiji HDZ ostvario najslabiji rezultat (6,64%), a u gradu Zagrebu je dobio tek 13,63%.⁵⁹ I na predsjedničkim izborima 2019. godine kandidat HDZ-a osvojio je najslabiji rezultat na području Istre (19,17%), a uvjerljivo je izgubio na području Primorsko-goranske županije (35,07%), Međimurske županije (25,58%) i Varaždinske županije (33,36%) i grada Zagreba (40,31%).

Na podudarnosti ukazuju i neka ranija istraživanja. Rezultate istraživanja provedenog 1990./1991., neposredno prije agresije na Hrvatsku, pod nazivom »Istraživanje preferencija općih i obiteljskih vrednota«⁶⁰ napravljenog na uzorku 520 obitelji po regijama u Hrvatskoj u svojem radu opisuje Josip Janković.⁶¹ Ispitanicima je ponuđeno šest općih vrednota koje je trebalo rangirati. Navodimo ih poredano po važnosti za ispitanike na razini cijele Hrvatske; 1) poštenje, 2) čovječnost, 3) sloboda, 4) rad, 5) jednakost i 6) ugled. To je istraživanje pokazalo da postoje razlike među regijama u smislu da pojedine vrednote imaju različit rang od jedne do druge sredine. Jedino je u Istri sloboda na prvom mjestu, a u gradu Zagrebu na drugom, dok je u svim ostalim na trećem. Treba pripomenuti da u vrijeme kad je navedeno istraživanje provedeno čelnici IDS-a zagovaraju autonomiju Istre kao regije u Europskoj uniji.

Vrijedi spomenuti i fenomen tzv. protestnih stranaka. Tema kojom pridobivaju birače je borba protiv korupcije, u kojoj se najveće stranke nisu iskazale. Kako je poštenje po navedenom istraživanju⁶² najviše rangirana vrednota u gotovo cijeloj Hrvatskoj, a po hrvatskim EVS istraživanjima golema većina građana osuđuje pojave poput mita i korupcije, što je razvidan uzrok rasta broja glasova tih stranaka.

⁵⁹ Slično je i na ostalim izborima državne razine. Područje Istre je jedini dio Hrvatske u kojem predsjednik Tuđman nije pobijedio u Domovinskog jeku rata na izborima 1992. godine. Rezultati svih izbora dostupni su na *web*-stranicama Državnoga izbornog povjerenstva.

⁶⁰ Istraživanje je u okviru projekta »Akcijski pristup obiteljskoj zaštiti u razvoju zajednice« financiralo Ministarstvo znanosti Republike Hrvatske.

⁶¹ Usp. Josip JANKOVIĆ, Vrednote u kontekstu obiteljskog sustava, u: *Revija za socijalnu politiku*, 5 (1998.) 1, 13-22.

⁶² *Isto*, 15.

2.2. Vrednote, vrline i preferencije kandidata na hrvatskim izborima za Europski parlament 2019. godine

Izbori za Europski parlament omogućili su biračima da (nakon opredjeljenja za listu ili stranku) daju i preferencijski glas, tj. zaokruže i kandidata koji im je najprihvatljiviji na toj listi. To nam omogućava procjenu biračima poželjnih osobina vrline kandidata. Od ukupno 396 kandidata, tek njih sedam dobilo je više od 30 000 preferencijalnih glasova. Pogledamo li tablicu uočavamo da je među njima čak pet dosadašnjih zastupnika u EU parlamentu.

Tablica 4. – kandidati s više od 30 000 preferencijalnih glasova (EP = dosadašnji zastupnik u parlamentu EU)

KANDIDAT I MJESTO NA LISTI	UKUPAN BROJ GLASOVA	% OD GLASOVA ZA STRANKU ILI LISTU
Ruža Tomašić EP (1 na listi Suverenista)	69.989 glasova	76,45% glasova Suverenista
Mislav Kolakušić (1 na svojoj listi)	68.883 glasova	81,26% glasova svoje liste
Biljana Borzan EP (2 na listi SDP)	64.736 glasova	32,21% glasova za SDP
Karlo Ressler (1 na listi HDZ)	52.859 glasova	21,65% glasova za HDZ
Tonino Picula EP (1 na listi SDP)	50.921 glasova	25,33% glasova za SDP
Marijana Petir EP (1 na nezavisnoj listi)	40.572 glasova	85,67% glasova liste M. Petir
Dubravka Šuica EP (2 na listi HDZ)	31.791 glasova	13.02% glasova za HDZ

Razvidno je da je uz vrijednosno ili stranačko određenje važan kriterij pri donošenju odluke birača, i poželjna osobina kandidata, iskustvo rada u Europskom parlamentu. Međutim na listama je ukupno bilo istaknuto sedam dosadašnjih zastupnika u EU parlamentu. Zašto su preostala dva dosadašnja eurozastupnika, koji su bili na listama, dobili znatno manje preferencijalnih glasova? Željana Zovko, četvrta na listi HDZ dobiva 9.861 glasova (4,04%) a Jozo Radoš, drugi na listi Amsterdamske koalicije, dobiva svega 1.201 glasova (2,15%).

Odgovor nam daju istraživanja kvalitete rada eurozastupnika. Službe Europskog parlamenta pomno prate aktivnost svakog zastupnika, broj nastupa, broj inicijativa koje je pokrenuo itd. te objavljuju analize s rezultatima

u bodovima. Tako MEP Ranking (2019)⁶³ najaktivnijom hrvatskom zastupnikom ocjenjuje Ružu Tomašić (127 bodova svrstava je među 10% najaktivnijih zastupnika u parlamentu EU), a najmanje aktivnim ocjenjuje Jozu Radoša (37) i Željenu Zovko (13). Te rezultate prenose i analiziraju neki hrvatski mediji,⁶⁴ a često se objavljuju i napisi o inicijativama koje su neki zastupnici pokrenuli, odnosno mjerama koje su posljedično donijete.

Percepcija kvalitete rada europskih zastupnika u hrvatskoj javnosti bila je predmet ankete agencije Promocija plus. Od ispitanika se tražilo da ocijene učinkovitost, zalaganje i borbu za nacionalne interese hrvatskih eurozastupnika. Istraživanje je u medijima objavljeno na samom početku izborne kampanje.⁶⁵ Najbolje je ocijenjena Biljana Borzan (SDP), koja je dobila 24,2%, druga je Ruža Tomašić (Suverenisti) sa 16,5%, treći Tonino Picula (SDP) s 12,8%, četvrta je Marijana Petir s 11,2%, peta Dubravka Šuica (HDZ) s 3,5%, šesti je Davor Škrlec s 2,2%. Ivica Tolić (HDZ) i Željena Zovko (HDZ) su ispod 1%, s tim da je najlošije plasirani zastupnik Jozo Radoš (Amsterdamska koalicija, odnosno GLAS).

Velika razlika u broju preferencijskih glasova između onih pet eurozastupnika koji su u javnosti percipirani da vrijedno rade, i ona dva koji nisu tako percipirani, ukazuje da je na europskim izborima uz iskustvo važan kriterij odluke birača bio i kvaliteta rada zastupnika u EU parlamentu. Birači su temeljem informacija koje su imali procijenili tko je predano i učinkovito radio te nagradili one koji su se trudili, a kaznili one koji nisu.⁶⁶

Odabir kandidata koji oličuju vrline iskustva, zalaganja i radišnosti bio je važan za uspjeh na izborima i pridonio je dobrom rezultatu SDP-a i Suverenista. SDP je na vodeća mjesta svoje liste mudro stavio Biljanu Borzan (prvo mjesto u anketi 24,2%) i Tonina Piculu (treće mjesto u navedenoj anketi 12,8%). Suverenisti su rezultat ostvarili zahvaljujući Ruži Tomašić (drugo mjesto u an-

⁶³ MEPRANKING.EU (3. IV. 2019.), na: <http://www.mepranking.eu/8/state.php?st=HR#meps> (12. XI. 2019.).

⁶⁴ Sanja DESPOT, Velika analiza Faktografa, (15. V. 2019.), na: <https://faktograf.hr/2019/05/15/velika-analiza-faktografa-hrvatski-zastupnici-su-medu-najaktivnijima-u-europskom-parlamentu/> (2. VI. 2019.).

⁶⁵ Rozita VUKOVIĆ, Veliki rat za izborni prag, u: *Jutarnji list*, 13. IV. 2019.

⁶⁶ Prema spomenutom istraživanju važnost kvalitete dosadašnjeg rada eurozastupnika bila je važnija od lojalnosti stranci. Tako među biračima HDZ-a najbolje prolazi Ruža Tomašić, koja je dobila 39% te Marijana Petir s 21,1%. Znakovito je da su HDZ-ovci svojoj Dubravki Šuici dali samo 10,3%, jednako koliko i SDP-ovoj Biljani Borzan. Za birače Mosta, pak, na prvom je mjestu Petir s 23,5%, a slijedi je Ruža Tomašić sa 17,6%, te dvoje SDP-ovaca – T. Picula s 15,7% te B. Borzan sa 7,8%. Mostovi birači HDZ-ovoj Šuici dali su 3,9%. I kod birača Neovisnih za Hrvatsku najbolje je prošla R. Tomašić s 44,7% te M. Petir s 18,4%, dok je Biljana Borzan i kod njih dobila 5,3%. Kod birača SDP-a nema iznenađenja, oni su najboljima ocijenili svoje eurozastupnike B. Borzan i T. Piculu.

keti s 16,5%), a i nezavisna lista Marijane Petir (četvrto mjesto u navedenoj anketi 11,2%) je skoro prošla prag.

Zaključak

Činjenica je da se gotovo sve stranke u Hrvatskoj, kao i klubovi stranaka u Europskom parlamentu, u svojim dokumentima, deklaracijama i izbornim porukama pozivaju na neke vrednote ili vrijednosti. Svi ističu ljudsko dostojanstvo, slobodu, demokraciju, jednakost, vladavinu prava i poštovanja ljudskih prava, tj. vrednote navedene u *Ugovoru iz Lisabona*, a u novije vrijeme i zaštitu okoliša. Međutim razlike postoje u rangiranju tih vrednota te u vrednotama koje deklariraju, a nisu navedene u tom ugovoru.⁶⁷ Stranke desnog centra i desnije uz navedeno ističu i odgovornost, tradiciju, obitelj, vjeru i domoljublje, a lijeve i liberalne toleranciju, rodnu ravnopravnost, seksualne slobode i slično. Najveće razlike su u stajalištima prema ulozi obitelji, braka, vjere i nacije te bioetičkim pitanjima. Sučeljavanje na liniji lijevo – desno danas se odvija na način da lijevo liberalne stranke u ime »progresivnosti« toleriraju, pa i potiču, pojavnosti nasuprotne tradicionalnim vrijednostima. Općenito što je neki klub ljevičije, to je tolerantniji (pa i skloniji) prema razvodu braka, pobačaju, istospolnim zajednicama, eutanaziji i sličnim pojavama, a što je klub desnije, to snažnije takve pojave osuđuje. Razlike u viđenju EU (centralizirana EU ili zajednica suverenih država) te razlike u pristupu aktualnom problemu migracija isto su tako razvidne na liniji lijevo – desno u smislu da lijevo liberalne opcije državni suverenitet ili nacionalni identitet smatraju manje važnim. Razlika u odnosu na pitanja ustroja države i gospodarstva (slobodno ili dirigirano tržište, kapitalizam ili komunizam) i vlasništva (privatno – državno), odnosno društvenih slojeva koje zastupaju (npr. siromašni – bogati), a koje su nekad bitno određivale stranke danas gotovo da i nema: svi su za privatno vlasništvo i slobodno tržište, osim rijetkih radikalno lijevih stranaka.

Gledano kroz razdiobu koju daju C. Welzel i R. Inglehart⁶⁸ političko sučeljavanje u EU i u Hrvatskoj odvija se između tradicionalnih vrijednosti, pri-

⁶⁷ U ugovoru iz Lisabona se npr. ni jednom jedinom riječi ne spominje kršćanstvo. U preambuli se poziva »nadahnuti kulturnim, vjerskim i humanističkim nasljeđem Europe« a ne kazuje koja je to vjera oblikovala to nasljeđe.

⁶⁸ Christian WELZEL – Ronald INGLEHART, *Modernization, Cultural Change and Democracy*, Cambridge, 2005.; Christian WELZEL – Ronald INGLEHART, *The Theory of Human Development: A Cross-Cultural Analysis*, u: *European Journal of Political Research*, 42 (2003.) 3, 341-379.

sutnijih u »plavoj« Hrvatskoj, i onih sekularno-racionalnih i samoizražajnih, prisutnijih u »crvenoj« Hrvatskoj)

U prilog navedenog govori i podudarnost razlika u rezultatima izbora u pojedinim područjima Hrvatske s razlikama u stajalištima građana o nekim temeljnim pitanjima uočnim u istraživanjima vrednota (EVS) u tim područjima. Najveća uočena razlika stajališta građana prema nekim temeljnim pitanjima te i u rezultatu izbora je između područja Istre i Primorja i grada Zagreba u odnosu na područja Slavonije i Dalmacije. To što u promišljanju birača o strankama i kandidatima obzor vrednota ima važnu ulogu možda je i razlog zašto se stranke u svojim porukama sve više pozivaju na vrednote. Stranke prepoznaju do kojih vrijednosti drže birači čije glasove žele dobiti te se onda u kampanji pozivaju na te vrijednosti. Stranke se znači deklariraju, a birači opredjeljuju glede »(ne)prihvatanja kako onih temeljnih čovjekovih vrednota tako i onih novih koje nastaju, ali koje ne moraju uvijek biti kompatibilne s klasičnim i antropološki nosivim vrednotama čovjeka i čovječanstva općenito«⁶⁹.

Ono što stranke ponekad zaboravljaju je da nije dovoljno samo pozivati se na vrednote nego je potrebno i držati ih se, provoditi ih. Važno je i da su istaknuti kandidati koji oličuju vrednote i vrline koje birači smatraju važnim. Kandidati koji uz vrednote svojstvene političkoj opciji koju predstavljaju oličuju vrline iskustva u području za koje se kandidiraju, zalaganje i radišnost znatno doprinose uspjehu na izborima. Ako birači prepoznaju da neka stranka ili kandidat ne živi vrednote koje javno deklarira, tad joj neće dati glas.

Moramo pripomenuti da se zaključci koje donosimo odnose na izbore državne razine, a se birači mogu koristiti različitim kriterijima donošenja odluka ovisno o vrsti izbora. Na lokalnim izborima vrijednosno određenje stranaka zna biti od sporedne važnosti jer na njima birači ponajprije glasuju za one koji mogu ostvariti njihove (najčešće praktične materijalne) potrebe u nekom području svakodnevnog života.⁷⁰ Isto tako, čak i na izborima državne razine glas za neku stranku može ovisiti o interesu, a ne o idealima. Npr. u društvu nedovršene tranzicije u kome je veći dio poslova u javnom (državnom), a ne privatnom sektoru moguće je da dio birača može glasovati za određenu stranku vođen neposrednim interesom dobivanja ili zadržavanja svojeg radnog mjesta.

⁶⁹ Usp. Josip BALOBAN, Opći uvod, u: *Bogoslovska smotra*, 89 (2019.) 2, 219.

⁷⁰ Usp. Ioannis ANDREADIS – Theodore CHADJIPADELIS, Differences in voting behavior, *Proceedings of the 20th IPSA World Congress. Fukuoka Japan, 2006.*, 1-13, (11. III. 2017), na: http://paperroom.ipsa.org/papers/paper_5402.pdf (11. XI. 2017); Predrag HARAMIJA – Andrijana MUŠURA GABOR, Čimbenici donošenja odluke birača – primjer izbora za gradonačelnika grada Zagreba 2017., u: *Nova prisutnost*, 16 (2018.) 1, 133-154.

Važno pitanje na koje treba tražiti cjelovit odgovor je uzrok razlika u političkom opredjeljenju pojedinih područja Hrvatske. Postoje mišljenja da je uzrok to što je prostor »plave« Hrvatske u većoj mjeri tijekom Domovinskog rata bio izložen ratnim stradanjima i posljedično je slabije ekonomske razvijenosti od onoga »crvene« te navode povezanost između slabijeg ekonomskog statusa i podrške HDZ-u i trend podrške SDP-u s rastom veličine naselja i postotkom visokoobrazovanih.⁷¹ Postoje i mišljenja da razlike imaju utemeljenje u društvenoj strukturi, i to uglavnom preko položaja obitelji u Drugome svjetskom ratu ili bliskosti s Crkvom.⁷² Navedena objašnjenja ne držimo dostatnim, nego bi ih trebalo nadopuniti s niz drugih mogućih utjecaja u sferi kulture, politike, medija i obrazovanja.

Držimo da bi bilo korisno i pokušati doći do odgovora na pitanje zašto u svijetu sve većih socijalnih nejednakosti i nepravdi stranke, koje socijalnu jednakost deklariraju u svojim programima, u javnoj raspravi nameću teme poput uvođenja zdravstvenog i građanskog odgoja u škole, pobačaja i prava seksualnih manjina i komu to odgovara.

Summary

THE ROLE OF VALUES IN POLITICAL DETERMINATION OF PARTIES AND VOTERS IN CROATIA. A REFLECTION ON THE EXAMPLE OF ELECTIONS FOR THE EUROPEAN PARLIAMENT 2019 IN THE REPUBLIC OF CROATIA

Predrag HARAMIJA

Zagreb School of Economics and Management
Jordanovac 110, HR – 10 000 Zagreb
predrag.haramija@zsem.hr

The article discusses the role of values in political determination of parties and voters in Croatia on the example of elections for the European Parliament 2019. The article offers an overview of political determination, goals, and values of clubs of parties in the European Parliament and parties in Croatia that have managed to win more than 1% of votes at the election for the European Parliament 2019. After that, the author

⁷¹ Usp. Josip GLAURDIĆ i Vuk VUKOVIĆ, Ekonomija i ratno naslijeđe (13. V. 2014.), na: <http://leadership.iszd.hr/hrstat-ekonomija-ratno-naslijede/> (26. VI. 2015.).

⁷² Usp. Andrija HENJAK, Stranačka identifikacija i granice stranačke mobilizacije u Hrvatskoj nakon 2000. godine, u: *Političke perspektive*, 1 (2011.) 1, 29-55, 47.

Predrag HARAMIJA, *Uloga vrednota u političkom određenju stranaka i birača. Promišljanje na primjeru izbora za Europski parlament 2019. u Republici Hrvatskoj*

compares results of Croatian value study with results of the election for the European Parliament according to regions in Croatia. The author concludes that clubs of parties in the European Parliament and parties in Croatia are similarly politically determined according to values that they declare to hold. There are also other similarities that point towards the probability that decisions of voters at state elections are based on similarity of values between those who vote and those declared by parties and candidates.

Keywords: *values, worldview, political determination, voters, political parties.*